

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija

Ar Dzelzs Sarkanā Karoga ordeņa spēlnotā
Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte

XXX

ZINĀTNISKĀS KONFERENCES

VĒSTURES ZINĀTŅU SEKCIJA

REFERĀTU TĒZES

Pasa 1971

Vēstures sekcijas sēde notika
1971.g. 11.februārī plkst. 14³⁰
Ļepina ielā 32, 41.auditorijā.

6?

S. Krišjānis

А. ЗИЛЕ

Ф. ЭНГЕЛЬС О НАРОДНОМ ВОССТАНИИ 1857-1859 гг.
В ИНДИИ

К. Маркс и Ф. Энгельс в своих работах уделили значительное внимание народному восстанию в Индии. Они посвятили ему свыше 25 статей, в которых вскрыли причины, характер, движущие силы и историческое значение восстания. Уже тогда они высказывали мысль о взаимном значении освободительного движения в колониях и борьбы пролетариата за победу социалистической революции в странах Европы.

8 статей Энгельса о народном восстании в Индии в 1857-1859 гг. первоначально были опубликованы в газете "Нью-Йорк дэйли трибюн", а затем вошли в 12-й том сочинений К. Маркса и Ф. Энгельса. В этих статьях Ф. Энгельс основное внимание уделил военным аспектам восстания. Источниковедческую базу его исследования, главным образом, составила противоречивая газетная информация и путанные, а подчас лишенные объективности в силу некомпетентности или предвзятости корреспондентов, газетные статьи. Несмотря на это, благодаря колоссальной эрудированности и логике мысли, он сумел дать блестящий анализ боевых действий в целом и отдельных операций в частности. С гениальной прозорливостью он определил значение партизанских методов войны в колониях для победы там народных восстаний.

Симпатии Ф. Энгельса на стороне восставшего народа Индии. В своих статьях он развенчивает, восхваляемые буржуазной прессой "подвиги" английской армии. Победу Англии над повстанцами объясняет преимуществами оснащенной новейшей техникой, научными военными значениями и кадрами регулярной

армии над слабоорганизованной плохо вооруженной массой повстанцев, не имеющих ни единого руководства, ни продуманного плана действий. Причинами поражения повстанцев Ф.Энгельс считает также ряд социально-экономических и политических факторов и средневековой уровень ведения войны повстанцами.

Значительное внимание Ф.Энгельс уделяет грубому варварству, жестокости, алчности и аморальности буржуазных армий, которые в наши дни в более утритированной и бесчеловечной форме проявляют армии империалистических государств во Вьетнаме, Камбодже, Анголе и др. странах.

Выводы Ф.Энгельса о народной войне, о методах и формах ее ведения являются неоценимым теоретическим наследием, которым пользуются в наши дни народы ведущие вооруженную освободительную войну против империализма и агрессии. Опираясь на поддержку, опыт и помощь всей социалистической системы, особенно умело используют и творчески развивают наследие классиков марксизма-ленинизма в этой области - ФНОМВ, сумевший партизанские методы войны соединить с действиями регулярной армии и использованием новейшего военного оружия.

S.LEVITĀNS

J.JANSONS-BRAUNS PAR LATVIEŠU BURŽUĀZIJAS
IDEOLOĢIJAS UN SABIEDRISKĀS KUSTĪBAS ATTĪSTĪBU
XIX GS. 60.-80.GADOS

1. J.Jansona-Brauna literārajā mantojumā skartas visas svarīgākās Latvijas vēstures problēmas, kaut arī nevienādi pilnīgi. Šo problēmu vidū ievērojamu vietu ieņem problēma par latviešu lauku un pilsētu buržuāzijas veidošanos, attīstību, ideoloģiju un politiku. Savos pētījumos par latviešu buržuāzijas ideoloģijas un sabiedriskās kustības veidošanos un attīstību viņš mēģina noskaidrot, kāpēc latviešu buržuāzijas vēsturiski progresīvā attīstība ir bijusi tik īsa un kāpēc vēsturiski reakcionārās attīstības tendences noteica tās turpmākās attīstības gaitu.

2. Galvenie historiogrāfiskie avoti par J.Jansona-Brauna ieguldījumu minētās problēmas izpētē ir viņa paša darbi. Viņš gan nav uzrakstījis speciālu monogrāfiju par šo problēmu, bet tādi viņa darbi kā "Tautiskie centieni un saimnieciskā nokārtošanās" (1903.), "Baltieši" (1907.), "Tautiskais vai šķiras karogs" (1908.), "Baltijas revolūcija" (1912.), "Mūsu tautiskā pilsonība" (1912.), "Pirmie soļi" (1914.), "Uz ešīpas galvu liku..." (1915.) un "Латышское обществено-культурное развитие и латышская литература"/1916/ satur lielu faktisku materiālu un būtiskus marksistiskus slēdzienus par latviešu buržuāzijas attīstību un ideoloģiju, par jaunlatviešu kustību un tās atsevišķajiem pārstāvjiem. Padomju historiogrāfijā J.Jansona-Brauna ieguldījums XIX gs. 60.-80.gadu latviešu buržuāzijas un sabiedriskās kustības attīstības izpētē vēl nav pienācīgi novērtēts.

3. Rakstot par latviešu buržuāzijas ideologiju un sabiedrisko kustību XIX gs. 60.- 80.gados, J.Jansons-Brauns lieto terminologiju "tautiska kustība", "tautiskie centieni", "nacionāli centieni", "tautiska censonība", "tautiska romantika" u.tml., kura sastopama arī citu pirmo latviešu marksistu (piem., P.Stučkas, F.Rozīņa) darbos. Šī terminologija nav diez cik precīza, bet Jansons-Brauns lūko atsegt tās šķirisko būtību. 1903.g. publicētajā rakstā "Tautiskie centieni un saimnieciskā nokārtošana" viņš raksturo "tautiskos centienus" kā buržuāziskus centienus un "tautisku kustību" kā buržuāzisku kustību. Viņš šini rakstā gan nepastājas pie šās buržuāziskās kustības periodizācijas jaunajumiem, bet pieņem, ka kustības sākuma posmā to atbalstīja arī latviešu darbaļaužu masas, ka toreiz "...tikpat tai piederēja visas pilsētas rokpeļņu un gājēju simpātija".

Savā ievadrakstā V.Brjusova un M.Gorkija rediģētajam latviešu literatūras krājumam (1916.) viņš vēlreiz uzsver "tautiskās kustības" buržuāzisko raksturu, hronologiski tās sākumu saista ar XIX gs. 60.gadu vidu un atzīnē, ka kaut arī starp saimniekiem un kalpiem jau sen pastāvēja šķiriskas pretrunas, šās pretrunas latviešu tautā 60.gadu vidū vēl nebija tik asas, jo "... bez tam saglabājušās feodālās pagātnes paliekas ar savu jūgu joprojām vēl apvienoja saimniekus un kalpus vienā tautas veselā".

Sīkāk neanalizējot latviešu attīstošās buržuāzijas cīņu pret feodālajām paliekām XIX gs. 60.gados, viņš to vērtēja kā vēsturiski progresīvu, ko atbalstīja plašas tautas masas un kas pauda "... tautas masas kopējās cerības".

4. Par "tautiskās kustības" ideologiem Jansons-Brauns uzskatīja jaunlatviešus. Jau minētajā 1903.g. publicētajā rakstā "Tautiskie centieni un saimnieciskā nokārtošana" viņš uzskata jaunlatviešus par zemnieku interešu aizstāvjiem, bet vērtējumu viņu nostājai vēl nedod, viņa jaunlatviešu kustības analīze kļūst dziļāka 1907.gadā publicētajā rakstā "Baltieši". Atzīstot šini rakstā, ka Kr.Valde-

māra politiskā taktika bija noteikti vērsta pret vācu muižnieku varu, viņš reizē uzsver, ka šī taktika bija nāzis ar diviem galiem. Asāk, skaidrāk un reizē atturīgāk J.Jansons-Brauns izsakās par jaunlatviešiem un viņa vietu latviešu tautas vēsturē 1912.g. nelegālajā "Cipā" publicētajā rakstā "Mūsu tautiskā pilsonība". Šini rakstā viņš atzīmē, ka latviešu buržuāzija nekad nav bijusi revolucionāra un kā zināmu apstiprinājumu šai tēzei piemēram arī jaunlatviešus. Šini sakarībā viņš raksturo Kr.Valdemāru un citus jaunlatviešus kā mierīgu reformu piekritējus un nevis kā revolucionāras cīņas darbiniekus. Jau minētajā ievadrakstā V.Brjusova un M.Gorkija latviešu literatūras krājumam viņš atzīmē jaunlatviešu nopelnus, bet vēlreiz akcentē domu, ka jaunlatvieši ir "mēreni demokrāti, neatliekamu reformu piekritēji, bet tautas revolucionārās cīņas pretinieki", kas nebalstījās "uz tautas spiedienu un negribēja redzēt tādu spiedienu.

5. Jaunlatviešu sociāl-ekonomisko uzskatu atsevišķās pusēs J.Jansons-Brauns sīkāk nav analizējis, izņemot jautājumu par latviešu tautas senvēstures idealizāciju jaunlatviešu darbos. Šini senātnes idealizācija viņš pamatoti arī redzēja jaunlatviešu ideoloģijas buržuāziskās saknes, redz, ka "... senātnes miglainā utopija redz jaunās latviešu buržuāzijas reālos centienus pēc ekonomiskā un sabiedriskā pasākuma novadā".

6. Risinot jautājumu par jaunlatviešu kustību kā buržuāzisku kustību XIX gs. 70.gados viņš no sākuma (1903.) tikai konstatēja, ka 70.gados ir pieaugusi saimnieku turība un ka 70.gados "tautiskums", ko sludināja jaunlatvieši, ir bankrotējis, bet šo bankrotu sīkāk neanalizēja. 1908.g. publicētajā rakstā "Tautiskais vai šķiras karogs" viņš jautājumu par "tautiskuma ātro bankrotu saista jau precīzāk un dziļāk ar šķiriskās diferencēšanas pastiprināšanu pašā latviešu tautā. 1916.g. jau minētajā ievadā V.Brjusova un

M.Gorkija latviešu literatūras krājumam J.Jansons-Brauns vēl reiz atzīmē, ka jaunlatviešu kustība ir objektīvi buržuāziska kustība un ka XIX gs. 70.gadu beigās un 80.gadu sākumā latviešu lauku un pilsētu buržuāzija jau bija saņiegusi zināmu materiālu labklājību, sakarā ar ko, kā viņš ironiski piemetina "... viņas patriotiskā centība sāka nekavējoties kļūt vajāka".

7. J.Jansona-Brauna uzskati par latviešu buržuāzijas ideoloģijas un sabiedriskās kustības attīstību XIX gs.60.-80.gados ir vērtīgs ieguldījums Latvijas vēstures marksistiskajā historiogrāfijā, ņemot vēl vērā, ka šini laukā viņam bieži vien bija jādzen pirmā vāga. Latvijas padomju vēsturnieki kļuva par J.Jansona-Brauna ietekmēta darba likumīgajiem mantiniekiem. Padomju Latvijas vēsturnieku pētījumi izvilka no arhīviem ļoti daudz konkrēta faktiskā materiāla, ko Jansons-Brauns nevarēja zināt, un apstiprināja daudz no tā, ko Jansons vēl nevarēja pierādīt un kas tāpēc pie viņa bija vairāk vai mazāk hipotētisks.

I. GREITJĀNIS

PAGASTA VALŽU FONDI KĀ AVOTS PAR ZEMNIEKU KUSTĪBU UN ŠĶIRU CĪŅU LAUKOS VIDZEMĒ 1905. - 1907.G. REVOLŪCIJAS LAIKĀ

1. Zemnieku dokumentiem zemnieku kustības un šķiru cīņas pētīšanā laukos ir pirmsķirīga nozīme. Tie dod oriģinālu faktisko materiālu no zemnieku viedokļa, kas ļauj pareizāk novērtēt oficiālos dokumentus, kuri līdzšinējās avotu publikācijās un pētījumos ieņem galveno vietu. Zināms daudzums minēto dokumentu saglabājies centrālo un guberņas administratīvo un tiesu iestāžu, kā arī soda ekspedīciju fondos. Taču to skaits ir neliels, daļēji tas ir kopijas, tulkojumi vai tulkojumu kopijas. Tādēļ oriģinālu meklēšana jāturpina.
2. Viens no svarīgiem avotiem, kur meklēt zemnieku dokumentu oriģinālus, ir pagasta valžu fondi Latv. PSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā.
3. Pagasta valžu fondu materiāli izmantojami:
 - a) tiešu ziņu iegūšanai par revolūcijas vēsturi,
 - b) kā papildmateriāls dažādu jautājumu noskaidrošanai un konkretizēšanai, citu avotu datu precizēšanai un novērtēšanai.
4. Galvenie izmantojamie dokumentu veidi ir šādi:
 - a) Pagasta protokolu grāmatas, kur ierakstīti pagasta sapulču, atsevišķu

iedzīvotāju kategoriju (saimnieku, kalpu, vaļinieku) sapulču, vietnieku pulka sēžu un daļā - arī rīcības komitejas sēžu protokoli; pēc tiem izsekojams, kā revolūcijas laikā attīstījās un sapulcēs tika formulētas lauku iedzīvotāju prasības, kādās formās izpaudās viņu protests pret muižu privilēģijām, valdības iestādēm un arī vecajām pagasta valdēm, pret pastāvošiem bezzemnieku tiesību ierobežojumiem lauku pašvaldībā utt. Protokolu grāmatas satur spilgtus materiālus par lauku iedzīvotāju pretošanos valdības iestāžu organizētajai revolucionāru "izbalsošanas" kampaņai 1906.gadā, cīņu par bijušo rīcības komitejas locekļu palikšanu vai ievēlēšanu no jauna "līkumīgās" pagasta valdes sastāvā u.c. jautājumiem.

- b) Nodokļu ieviešanu grāmatas, kuru dati salīdzinājumā ar citiem tuvākiem gadiem atsedz vienu no lauku iedzīvotāju protesta formām revolūcijas laikā - atteikšanos nomaksāt pagasta un zemes nodokļus. Te atrodami dati arī par jaunas pagasta nodokļu aplikšanas sistēmas ieviešanu - pēc maksātāja mantiskā stāvokļa un iespējām; tas bija revolūcijas iekarojums. Šo grāmatu I daļas (visi pagasta nodokļu maksātāji) salīdzināšana ar II daļu (saimnieki - zemes nodokļa maksātāji) dod iespēju noskaidrot katra pagasta iedzīvotāja sociālo stāvokli, ja nav saglabājies iedzīvotāju saraksts.
- c) Galvenās kases grāmatas, ja tās satur rīcības komitejas ierakstus, dod dokumentālas ziņas par tās finansiālo darbību - ievie-

- miem un izdevumiem (iedzīvotāju atsaucība pagasta nodokļu nomaksāšanā, sumas, kas izlietotas pabalstiem un ieroču iegādei un tml. jautājumi).
- d) Izejošo rakstu registers, kur īsumā izklāstīts nesūtīto rakstu saturs, atsevišķos gadījumos sniedz zināmu pārskatu par pašvaldības, tai skaitā rīcības komitejas darbību, ja nav saglabājušies citi dokumentu oriģināli. Tādā pašā veidā izmantojamas arī sarakstīšanās dokumentu kopijas vai melnraksti, kas saglabājušies pagasta lietvedībā.
- e) Iedzīvotāju saraksts /"pagasta rullis"/, kur uzskaitītas pagastam pierakstītās ģimenes ar dzīvesvietu un sociālo stāvokli, dod iespēju noskaidrot revolūcijas dalībnieku sociālo sastāvu, kad citos avotos tas nav norādīts.
5. Uzskaitīta pagasta lietvedības dokumentācija bija noteikta un veidota ar valdības iestāžu rīkojumiem, taču tās dati atspoguļo ne vien zemnieku stāvokli, bet arī viņu uzskatus un centienus revolūcijas gados.
6. Iegūt visaptverošu ainu par revolūcijas notikumiem laukos pēc pagasta valžu fondu materiāliem vien nav iespējams fondu esamības un stāvokļa dēļ - daļai pagastu nav fondu vispār, daļai nav saglabājušies materiāli. Daļu pagastu dokumentācijas, kas saturēja revolucionāro sapulšu lēmumus un rīcības komiteju dokumentus, konfiscēja soda ekspedīcijas. Bez tam 1905.g. dokumentāciju daļēji iznīcināja paši revolucionāri, izdarot uzbrukumus vecajām pagasta valdēm; soda ekspedīciju darbības laikā to darīja rīcības komiteju locekļi, lai likvidētu savas darbības pierādījumus; daļa gāja bojā "meža brāļu" uzbrukumu laikā pagasta valdēm revolūcijas atplūdu laikā.

Tādēļ revolūcijas vēstures problēmu risināšanā jāizmanto visi saglabājušies avotu veidi (arī pagasta tiesu dokumentācija, atmiņas, prese, kā arī valdības iestāžu oficiālie dokumenti utt.).

Е. МУРАВСКАЯ

НЕКОТОРЫЕ ДАННЫЕ О ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ
КРЕСТЬЯНСТВА И ОБ ОБРАЗОВАНИИ АМУРО-БАЛТИЙ-
СКОГО И АМУР-УСУРИЙСКОГО СЕЛ НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ

I. переселение крестьянства, особенно связанное с осуществлением столыпинской аграрной реформы, получило отражение во многих исследованиях, монографиях и статьях дооктябрьского периода и в работах советских историков.

Советские авторы исследований переселенческих процессов крестьянства в своих работах чаще всего выдвигают для рассмотрения и решения вопросы социального состава переселенцев, оценки организации и политики переселения крестьянства после революции 1905 - 1907 г. а также переселению крестьянства отдельных губерний России. I/

I/ С.М. Дубровский. Столыпинская земельная реформа. М., 1963.

Н.А. Степанин. Из истории переселенческой политики самодержавия в начале XX в. Журн.

"История СССР", 1960, № 5.

в. Г. Тюкавин. Социально-экономические предпосылки переселения крестьян в Сибирь в начале XX в. Иркутск, 1961.

Л.Б. Беллянская. Социально-экономические последствия переселенческой политики Столыпина на Дальнем Востоке. Сб. "Особенности аграрного строя в России в период империализма". М., 1962.

наиболее полной, благодаря широкой источниковедческой и историографической базе, в настоящее время по вопросам переселения крестьянства является работа Л. Ф. Склиарова. ^{2/}

В данном сообщении не ставится цель открыть новую сторону переселенческого вопроса, а делается попытка проследить за сведениями о переселенцах и оценке переселенческой политики периодической печати мест вселения крестьянства, в частности Приамурья / территории в бассейне среднего и отчасти нижнего течения р. Амур. Современные Амурская область и частично Хабаровский край РСФСР/, куда направлялся один из потоков переселенцев и, где были основаны села Айзупе и Амуро-Балтийское. Вместе с тем, в сообщении используются богатые статистические и иные материалы Амурской экспедиции, организованной в 1910 г. правительством для обследования хозяйства переселенцев в Приамурье. ^{3/}

2. Газеты Приамурья: "Амурский край", "Эхо", "Амурская речь", издававшиеся в Благовещенске в 1900 - 1914 гг., отражали на своих страницах в большей или меньшей степени важный внутривластительский и одновременно экономический, особенно для Дальнего востока вопрос - переселенцы и заселение края. "Амурский край" - газета, основанная и в течение всех лет её издания / 1899 - 1911 /, поддерживаемая известным латышским революционером 60^х годов. И. Валодом систематически давала сообщения, свои наблюдения и выводы о переселенцах, об организации переселений и оценку этого движения. "Амурский край" была оппозиционна российскому самодержавию. Она велась группой политических ссыльных, среды которых.

2/ Л. Ф. Склиаров. переселение и землеустройство в Сибири в годы столыпинской аграрной реформы. Л., 1962.

3/ Труды Амурской экспедиции, СПб., 1911 - 1913 гг.

И. Балод - революционер - шестидесятник, С.С. Синегуб - осужденной по известному процессу 193 X, И.Л. Манучаров - народоволец, Л.Г. Дейч - один из организаторов группы "Освобождение труда". Э.А. Плоский - известный польский революционер, осужденный по делу партии "Пролетариат" в 1885 г. Состав редакции определял оппозиционность газеты, но не давал четко выдержанного и последовательно выраженного классового направления. Официальным редактором газеты был либерально настроенный гласный городской думы, бывший чиновник контрольной палаты Г. И. Клитчоглу ^{4/}

По материалам газеты можно проследить за нарастанием переселенческой волны в 1907 - 1909 гг. и спадом её, начиная с 1910 г. Легко увидеть время передвижения переселенцев - это март - июль. Наибольшее число прибывало в первые месяцы весны. Крестьяне - переселенцы спешили пораньше сесть на отведенных им землях с тем, чтобы засеять поля, обработать огороды, собрать осенью урожай.

Единственным путем передвижения в Амурскую область была река Амур. До вскрытия реки ото льда переселенцы сосредотачивались в узловых пунктах передвижения, а с открытием навигации все одновременно спешили тронуться дальше в путь по Амуру. Газета "Амурский край" отмечала, что плохо организованное переселение крестьян приводило ко многим дополнительным трудностям и так уж нелегкого пути переселенца.

Следила газета и за составом / имущественным / прибывавших в край переселенцев. Оценка имущественного положения шло из наблюдений, внешних данных переселенцев: состав семьи, число работоспособных, привезенный с собой инвентарь, скот. Газета фиксировала изменение состава переселенцев в сторону обеднения его

^{4/} А. Десев. В начале века. "Амурская правда", 1967, № 130.

" С каждым годом состав переселенцев, -- писала газета, -- становится все более бедным, т.к. пополняется обездоленным обнищавшим элементом." 5/

Многие из прибывших почти тут же начинали хлопотать, как писала газета еще в 1907 г., об обратной отправке. " Видно было, что они нашли здесь не то, что представлялось им раньше в России. Они за долгий путь издержали последние гроши, изголодались и вся их энергия пропала." 6/

За 1910 г. газета отмечает тенденцию к сокращению числа переселенцев и пишет: " . . . видно, между прочим, сильное охлаждение переселенцев из России к Дальнему Востоку." 7/

Тем не менее, переселенческое движение не прекращалось, оно было связано с капиталистическим развитием хозяйства, с одной из особенностей развития капитализма в России -- развитием его вширь.

3. Среди образованных переселенцами в Амурской области новых крестьянских поселений в Черняго - Зейском подрайоне были два селения латышских крестьян: Айзупе и Амуро - Балтийское. Здесь расселились на хутора 51 латышская и одна эстонская семья 8/ " Эсты водворились в Амурско - Зейской волости, 47 латышских семей в Черняго - Зейском подрайоне, 1 латышское семейство поселилось в Цесчано - Озерской и 3-в Вознесенской волости. все они выходцы из курляндской и Лифляндской губерний: 32 семьи из курляндской, 20 - из Лифляндской". 9/

5/ Амурский край, 1910 г., № 143.

6/ " " 1907 г., № 123, 129.

7/ " " 1910 г., № 182, 113.

8/ Труды Амурской экспедиции, вып. II, т. II, ч. I
Сиб., 1912, стр., 108.

9/ " " вып. II, т. II, ч. I
Сиб., 1912, стр. 115.

время прибытия этих крестьян - 1907 - 1909 гг. Число хозяйств ко времени Амурской экспедиции /1910 - 1911/ насчитывалось: в Амуро-Балтийском селе II, в Айзупенском I6. ^{10/}

Несколько позже Амуро-Балтийское село становится больше Айзупенского. площадь земельного надела в Амуро-Балтийском селе была в 4.402 десятины, из которых удобной земли было 3. 631 десятина. В Айзупенском селе - 2.924 десятины, из которых удобной земли - 1.745 десятин. ^{11/}

Новые почвенно-климатические условия заставляли менять привычную ранее в родных местах систему ведения хозяйства, выявлять более эффективные сельско-хозяйственные культуры и способы обработки земли. В 1907 - 1910 гг. - это еще поиски. Основными культурами в названных латышских селах были: овес, ячмень, рожь. ^{12/}

Большое место в хозяйственной деятельности переселенцев данных сел стали занимать промыслы: рубка леса, и продажа дров, смолокурение, плотничество, деревообделочные работы, кузнечество, строительные и судовые промыслы. ^{13/}

Развитие в Амурской области золотодобывающей промышленности и строительство Амурского участка транссибирской железной дороги делали различные промыслы постоянным видом занятий и доходов переселенцев.

10/ Труды Амурской экспедиции, вып. II, т. I, ч. I.
Сиб., 1912, стр. 825.

11/ Там же.

12/ Там же.

13/ Там же.

Это обстоятельство, наряду с почти поголовной грамотностью переселенцев латышских сел / 73,2 % . . . по грамотности это самый счастливый уголок Амурской области,^{14/} позволяя найти применение своим силам во многих областях хозяйственной жизни края. Все это, в свою очередь, внесло некоторые изменения в социальный состав жителей сел Амур - Балтийское и Айзуле.

^{14/} Труды Амурской экспедиции, вып. II, т. II, ч. I, Сиб. 1912, стр. 185.

I. BAUMERTS

DAŽI JAUTĀJUMI PAR STRĀDNIĒKU, ZALDĀTU
UN BEZZEMNIEKU DEPUTĀTU PADOMĒM LATVIJĀ
1917. - 1919. GADOS LATVIJAS PADOMJU
HISTORIOGRĀFIJĀ

1. Mūsu valsti visa vara pieder pilsētu un lauku darba-
ļaudim - darbaļaužu deputātu padomju personā. Vietējo
padomju attīstībai mūsu republikā ir gara vēsture. To
sākotne Latvijā meklējama jau 1905. gada rīcības ko-
miteju izveidē, bet to tālākā attīstība un uzplaukums
saistās ar vēsturiski nozīmīgajiem 1917. un 1919. ga-
diem. Tādēļ padomju vēstures izpēte šajā periodā ir
ļoti nozīmīga arī šodien. Tā palīdz pierādīt, cik dzi-
ļi padomes sakņojas tautā. Padomes ir Latvijas darba-
ļaužu cīņu rezultāts un vissvarīgākais sasniegums.

Ši ziņojuma uzdevums ir parādīt, kā Latvijas pa-
domju historiogrāfijā jaunākajā periodā (1950.-1970.
gados) ir pētīta padomju vēsture, kādas ir tās problē-
mas, kuras izvirza šā jautājuma pētnieki.

2. Ipašu vietu pētījumos iņem jautājums par to, kā Pado-
mes 1917.gadā Latvijā no revolūcionāriem masu orgāniem
kļuva par proletariāta diktatūras valsts varas orgā-
niem.

Ši jautājuma izpēti vislielāko ieguldījumu devis
professors, juridisko zinātņu doktors V. Millers. Savā
monogrāfijā "Создание Советской Государственности в
Латвии" /P., "Зинатне", 1967.

autors izdala trīs hronoloģiski norobežotus posmus
padomju izveidošanās gaitā 1917. gadā: I posms - marts-
aprīlis - padomju celtniecības sākums, II posms - maijs-
jūnijs - padomju organizatoriskā nostiprināšanās un
boļševizēšanās un III posms - jūlijs - oktobris - vie-
notu Strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu pa-

domju izveidošana un to sagatavošana varas pārņemšanai.

- Šīs problēmas pētījuši arī vēsturnieki akadēmiķis A. Drizulis, profesors V. Šteinbergs, T. Draudiņš.¹⁾ Šo autoru pētījumi pamatoti pierāda, ka 1917. gada oktobrī-novembrī visas vietējās pašvaldības orgānu funkcijas bija pārgājušas strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu padomju rokās.
3. Samērā maz pētīta problēma vēl ir Strādnieku un bezzemnieku padomju organizēšanās un darbība Latvijā 1918. gada novembrī un decembrī. Visplašāk un dziļāk šā perioda faktus analizējis akadēmiķis J. Krastiņš.²⁾ Viņš parāda, kāla liela nozīme bija Strādnieku un bezzemnieku padomēm, kaut arī tās varēja darboties, galvenokārt, tikai puslegāli vai nelegāli, Latvijas atbrīvošanā no okupācijas jūga. J. Krastiņš uzsver, ka

1) A. Drizulis. Liela Oktobra Sociālistiskā revolūcija Latvijā, R., 1957. V. Šteinbergs. Latvijas darbaļaužu cīņa par padomju varu 1917. gadā R., 1957.; T. Draudiņš. Latvijas bezzemnieki cīņā par zemi un padomju varu 1917. g. R., 1957.

2/ Я. П. Крастинь. Борьба латышского народа в 1918 году за восстановление Советской власти в Латвии. Известия АН Латв. ССР, 1957 год, № 10. Я. П. Крастинь

Борьба латышского народа в 1918 г. за Советскую Латвию. В книге: Из истории рабочего класса и революционного движения. / Сборник статей / М., 1958.

A. Drizulis, J. Krastiņš Cīņa par Padomju varu Latvijā (1917. - 1920.). R., "Zinātne", 1967.

šajā padomju izveidošanās procesā bija jācinās ne tikai pret okupantiem un buržuāziju, bet arī pret meņševikiem. Viss arī parāda, ka, revolucionārajai kustībai attīstoties, meņševiku ietekme Padomēs pilnīgi izzuda.

Padomju darbību un padomju struktūru šajā periodā (1918.gada novembris-decembris) analizējis arī profesors V. Millers jau pieminētajā darbā.

4. Daudz vairāk ir pētījumu, rakstu un atmiņu, kas attiecas uz padomju vēsturi 1919. gadā Latvijas Sociālistiskajā Padomju republikā, šeit īpaši jāizdala darbi, kuros pētīta padomju darbība:

a) izveidojot jauno valsts aparātu,

b) izdarot sociāli ekonomiskus parkartojumus.

Valsts celtniecības problēmas 1919. gadā savos pētījumos risina, galvenokārt, juristi - prof. V. Millers, doc. L. Birziņa un E. Stumbina.¹⁾ Minstie autori savos darbos parāda revolucionāro likumdošanu, padomju tiesas pirmos soļus, Padomju Latvijas administratīvi teritoriālo iedalījumu, vietējo valsts varas orgānu struktūru un citus jautājumus.

Svarīga ir šajos pētījumos pamatotā atziņa, ka 1919. gadā pirmo reizi tika izveidota padomju valsts visā Latvijas teritorijā.

1) В.О. Миллер. Создание Советской Государственности в Латвии. Р., "Зинатне", 1967.

L. Birziņa. Latvijas PSR vietējo padomju attīstība, R., LPSR ZA izdevniecība, 1960.

E. Stumbina. "Padomju tiesas pirmie soļi Latvijā (1917-1919.) R., 1957.

V. Millers, E. Stumbina. "Latvijas pirmā padomju Konstitūcija", R., 1959.

Sociāli ekonomiskās problēmas 1919.gadā Padomju Latvijā visplašāk pētījis akadēmiķis J.Krastiņš.¹⁾ Viņš vispusīgi un argumentāti raksturo padomju darbu sociālistiskās rūpniecības, lauksaimniecības un transporta celtniecībā. Parāda paveikto kultūras attīstībā un politiskās audzināšanas darbā.

Arī vēsturnieki A.Zīle, A. Smirnovs un J.Babris,²⁾ kas pētījuši Padomju Latvijas vēsturi šajā periodā, vairāk vai mazāk analizē vietējo padomju sociāli ekonomisko politiku 1919. gadā.

5. Kaut gan jautājums par Strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu Padomēm Latvijā 1917.-1919.gados pētīts visumā plaši, tomēr vēl pietrūkst tādu darbu, kas pilnīgāk apgaismotu vietējo padomju darbību Latgalē. Maz izpētīta ir padomju puslegālā un nelegālā darbība Latvijā 1918.gada pēdējos divos mēnešos. Jāpēta arī jautājums par to, kā padomes risināja agrāro jautājumu uz vietām. Nepieciešams izpētīt un apkopot arī vietējo padomju aktivistu biogrāfijas.

1/ Я. И. Крастинь. Советская Латвия в 1919 году, Р., 1957.

J.Krastiņš. Sociālisma celtniecība Padomju Latvijā 1919.gadā - žurnālā „Padomju Latvijas Komunisti”, 1959., Nr.6. A.Drīzulis. J.Krastiņš. Cīņa par padomju varu Latvijā, R., „Zinātne”, 1967. II daļa, 151.lpp-384.lpp

2) А.Я. Зиле. Экономические мероприятия Советского правительства Латвии в 1919 году. Автореф. дисс.Р., 1950. А.Зиле. Ауша jauna diena. Padomju varas atjaunošana Latvijā 1918.-1919.gadā. R., 1958.g.; А.Смирнов Хозяйственное строительство в Латгалии в период Советской власти в 1919 году. ИАН ЛССР, 1966, № 2; А. Смирнов Борьба трудящихся Латгалии за власть Советов в 1917-1919 годах. Авт-р.дисс. Л., 1969.

I.Babris. Latgale 1918. un 1919.gadā. Grāmata „1919. gada Latvija”, R., 1969.

P KRUPŅIKOVS

VĀCIJAS UN LATVIJAS ATTIECĪBAS (1920.-1923.)

1. Vācijas un buržuāziskās Latvijas attiecības apskatāmajā periodā spēcīgi ietekmēja nesēnās pagātnes notikumi. Tie - no vienas puses - bija Kurzemes aneksijas un kolonizācijas pasākumi, t.s. "Baltijas valsts" izveidošanas plāni, mēģinājums panākt vācu kolonizācijas plānu īstenošanu ar Ulmas - Viniņa līguma palīdzību, Niedras "valdības" farsa, asipainā Bermonta avantūra; no otras puses - abus partnerus vienoja Vācijas un Latvijas reakcijas kopējā cīņa pret Padomju iekārtu Latvijā pilsoņu kara gados.

2. Šīs attiecības ietekmēja arī buržuāziskās Latvijas iekšējā politika. Agrārā reforma, bruņniecības orgānu likvidācija un vairāki citi pasākumi saasināja Latvijas valdošo aprindu attiecības ar baltvācu virsotni un negatīvi ietekmēja Berlīnes-Rīgas attiecības.

3. Baltijas politikas jomā Vācijas valdošajās aprindās šajos gados izīmējās divi virzieni. Tās grupas, kas bija ciešāk saistītas ar junkuriem un "brīvkorpusu" inspirotoriem un kadriem, ļoti naidīgi iztursjās pret Baltijas "nomāju valstīm", it īpaši pret Latviju. Šo aprindu prese atklāti puda revanša plānus Baltijā.

4. Citu, lojālāku nostāju iepēja tās aprindas, kas reālāk apzinājās Vācijas sakāves rezultātā radušos situāciju un Berlīnes nespēju panākt "Baltijas jautājuma" atrisināšanu veciem līdzekļiem. Šo aprindu pozīciju lielā mērā ietekmēja tirdznieciskās intereses - Latvija kā lauksaimniecības izejvielu avots un Vācijas rūpniecības preču

noīeta tirgus.

5. Ar šo aprindu uzskatiem solidarizējās arī baltvācu "reālpolitiķi", kas veco plānu dramatiskās neveiksmes apstākļos centās pielāgoties jaunajam stāvoklim, kas bija izveidojies buržuāziskās Latvijas republikas rašanās rezultātā, un veiksmīgi sadarbojās ar latviešu buržuāziskām partijām.

6. Latvija interesēja Vāciju kā izdevīgais placdamas tālākai ekspansijai Austrumu virzienā (pagaidām tikai ekonomikas jomā). Berlīnē uzskatīja, ka Latvija šajā ziņā ir svarīgākā Austrumeiropas valsts, ir "ideālie iebrukuma vārti Krievijā".

7. Latvijas ārpolitisko orientāciju apskatāmajā periodā noteica tas apstāklis, ka galvenais imperiālisma spēks bija Antantes valstis. Šajos apstākļos Latvijas buržuāzija stabili orientējās uz Londonu un Parīzi.

POČS

POLIJAS - BURŽUĀZISKĀS LATVIJAS MILITĀRĀS
SADARBĪBAS JAUTĀJUMS 1920. - 1925.G.

1. Militārās sadarbības jautājumi iepēma ievērojamu vietu buržuāziskās Latvijas un Polijas attiecībās laika posmā no 1920. - 1925.g. Tajā bija ļoti ieinteresētas arī Rietumu imperiālistiskās valstis, kuras centās panākt "sanitārajā kordonā" ietilpstošo valstu plašu militāru sadarbību, lai izmantotu tās izdevīgos apstākļos kā placdarmu un zināmu spēku pret Padomju Savienību.

2. Polijas un buržuāziskās Latvijas militārās sadarbības jautājumi izvirzījās jau 1919.gada rudenī Bermonta uzbrukuma laikā. Taču jau tad a. i. noskaidrojās, ka divu valstu militāru sadarbību imperiālistiskās lielvalstis pieļaus tikai cīņai pret Padomju Krieviju. Līdz ar to buržuāziskās Latvijas mēģinājumi panākt Polijas atbalstu cīņā pret Bermontu cietā neveiksmi.

Toties sekmīgi beidzās sārunas par kopīgu uzbrukumu Latgalē. Rezultātā pēc poļu iniciatīvas 1919.g. 30.decembrī tika noslēgts militārs līgums par cīņu pret padomju varu Latgalē. Polija šajā uzbrukumā centās nostiprināt savu armiju kreiso spārnu, tādējādi veicot sagatavošanas pasākumus plašam karagājienam pret Padomju Krieviju.

3. 1920.gada pavasarī Polija mēģināja iesaistīt buržuāzisko Latviju jaunā pretpadomju karagājienā. Šajā nolūkā tā ierosināja noslēgt militāru konvenciju starp Latviju un Poliju, lai "garantētu abu armiju apgādi un sadarbību kara gadījumā ar poļševikiem". Miera līguma noslēgšanas gadījumā starp Latviju un Padomju Krieviju buržuāziskās Latvijas ar-

mijai tomēr būtu jāsedz poļu armijas kreisais flangs. Buržuāziskās Latvijas pārstāvji principā piekrita līguma noslēgšanai, taču poļu pārmērīgās teritoriālās pretenzijas un Anglijas iebildumi nedeva iespēju panākt galīgu vienošanos. Pēc šīs neveiksmes turpmāk jautājums par divpusīgu militāru līgumu vairs netika izvirzīts.

4. Paralēli centieniem panākt divpusīgu militāru sadarbību tika apspriests arī jautājums par militāras savienības izveidošanu starp Poliju un Baltijas valstīm. Sevišķi plaši šis jautājums tika apspriests Polijas un Baltijas valstu konferencēs Helsinkos un Bulduros 1920. gadā. Turpmākajos gados šādās konferencēs galvenā uzmanība tika veltīta politiskas savienības izveidošanai. Taču arī tāda savienība tika uzskatīta tikai par pirmo soli uz militāras savienības izveidošanu.

5. Visus šos gadus paralēli sarunām par militāras savienības izveidošanu tika uzturēti kontakti starp valstu armiju generālštābiem. Sevišķi tie aktivizējās 1924.- 1925. gadā, kad notika vairākas Polijas un Baltijas valstu generālštābu pārstāvju apspriedes militāras sadarbības jautājumos, kā arī jautājumos par izlūkdienesta darbības saskaņošanu. Visās šajās apspriedēs aktīvi piedalījās buržuāziskās Latvijas pārstāvji.

6. Lai arī laika posmā no 1920. - 1925. gadam jautājums par militāru sadarbību ar Poliju dažādos variantos tika vairākkārtīgi apspriests, tomēr realizēt šos plānus neizdevās. Iemesls tam bija gan pretrunas iespējamās savienības dalībnieku vidū, gan arī pretrunas lielvalstu starpā šajā jautājumā. Svarīga nozīme šo pretpadomju plānu izjaukšanā bija Latvijas kompartijas cīņai pret valdības avantūristisko politiku, kā arī Padomju Savienības valdības miermīļīgajai ārpolitikai.

ПОСЛАНЦЫ КОМСОМОЛИИ ЛАТВИИ НА ЦЕЛИННЫХ
ЗЕМЛЯХ КАЗАХСТАНА

(1954 - 1958 гг.)

Одной из важнейших хозяйственно-политических задач 50-х годов в нашей стране было освоение новых земель в восточных районах страны. Величественная программа освоения целинных земель получила всенародную поддержку. В Постановлении Пленума ЦК КПСС от 2 марта 1954 года "О дальнейшем увеличении производства зерна в стране и об освоении целинных и залежных земель" отмечалось, что в связи с огромной государственной важностью этого мероприятия необходимо всем партийным, профсоюзным и комсомольским организациям развернуть разъяснительную работу среди механизаторов и сельских специалистов с целью привлечения добровольцев, желающих выехать на постоянную работу по освоению новых земель. Отвечая на призыв партии и правительства, комсомол взял обязательство направить на целину сто тысяч своих питомцев. Но их оказалось значительно больше. Комсомол Советской Латвии всегда шёл в ногу со сверстниками братских республик, участвуя в каждом большом патриотическом начинании. Молодежь республики и здесь не осталась в стороне. По решению ЦК ЛКСМ Латвии 400 юношей и девушек отправились в Оренбургские степи в 1954 году. А на заседании бюро ЦК ЛКСМ Латвии 18 января 1955 года было принято решение послать в районы освоения целинных и залежных земель Казахской ССР 1400 комсомольцев и молодежи. С каждым годом росло количество патриотов нашей республики, отправлявшихся по зову партии и правительства на целинные земли Казахстана. В 1958 году таких добровольцев, выехавших в районы новых земель насчитывалось 4000 человек.

Молодежь была направлена во вновь организованные совхозы "Полевой", "Ишкинский" и "Тавалыхский" Оренбургской области (1954 г.). По комсомольским путевкам в 1955 г.

было отправлено в районы освоения целинных и залежных земель 1400 комсомольцев и молодежи, в том числе 50 бригадиров и их помощников, 100 трактористов, 300 шоферов из Риги, Лиепая, Даугавпилса, Вентспилса, Резекне и Елгавы. Эта молодежь работала в зерносовхозах имени Ильича, "Коммунизм" и др., на землях Кокчетавской области. С каждым годом увеличивалось число посланцев Латвии и к XIII съезду ВЛКСМ (1958 г.) оно достигло внушительной цифры - 4000 работавших на уборке целинного хлеба.

Особенностью целинного призыва 1954-1955 гг. явилось приезд молодых специалистов сельского хозяйства Латвии и др. союзных республик на постоянное жительство на Восток страны. А с 1956 года ЛКСМ Латвии отправил в районы освоения целинных и залежных земель в основном студенческие отряды на уборку хлеба сроком на два месяца.

Отличительной чертой целинных коллективов явился и их многонациональный характер. Примером тому - зерносовхоз "Ишкинский", где в 1954 году трудились представители четырнадцати национальностей: русские и татары, башкиры и латыши и др. Среди них тракторист Карл Пауперс, вспахавший за сезон 1261 гектар целины. И. Шканаре, столяр завода "Иманта", работавший в сельхозартели "Маданист" Рузаевского района Кокчетавской области, с гордостью писал, что за 48 дней было выработано каждым по 358 трудодней в 1956 году.

За хорошую работу лучшие из лучших целинников были награждены медалями "За освоение целинных земель", значками ЦК ВЛКСМ, Почетными грамотами Кокчетавского обкома комсомола, ЦК ЛКСМ Казахстана, Похвальными листами райкомов комсомола, денежными премиями. Только в 1957 году 210 юношей и девушек нашей республики были награждены медалями "За освоение целинных земель", а около 2000 - значками ЦК ВЛКСМ "За освоение новых земель", памятными грамотами, ценными подарками.

Участие комсомола в освоении целины способствовало решению задачи большого хозяйственного значения. 36 миллионов гектаров новых земель освоили молодые патриоты. За четыре года было построено 425 зерносовхозов, МТС, в Казахстане, Алтае, Урале, Сибири крепкими руками славных комсомольцев.

В этом есть и заслуга послышцев нашей республики. Одновременно целина явилась настоящей школой трудовой закалки подрастающего поколения, школой воспитания общественно-политической активности молодежи, формирования у нее высоких моральных качеств.

Молодежь доказала, что она — достойный резерв и помощник партии.

Славная традиция латвийского комсомола продолжалась и в последующие годы. Появились новые формы-целинного призыва, в частности, успешно зарекомендовавшая себя практика послышечки целинных студенческих отрядов.

ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ ХХХ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Секция исторических наук

(на латышском и русском языках)

Ответственный за издание И.Грейтъянис

Подписано к печати 25/1 1971. ЯТ 12100. Зак. № 64.
Ф/б. 60Х84/16. Писчая № 1. физ.п.л. 1,9. Уч.-и.л. 1,1
Тираж 290 экз. Цена 7 коп.

Отпечатано на ротационной машине, Рига-50, бульвар Райня, 19,
Латвийский государственный университет им. П.Стучки